

Қазақстанның жаңа және қазіргі заман тарихы

8 тақырып. **Қазақстанға Ресей әкімшілік-саяси жүйесінің
енгізілуі.**

* .

Мамандығы: 5В020300-Тарих

Авторлары:

Жакин М.С., т.ғ.к., археология, этнология және Отан тарихы
кафедрасының доценті

Бөдеев Қ.Т., археология, этнология және Отан тарихы кафедрасының
аға оқытушысы

Сабақ түрі: дәріс

Қарағанды 2015

* Қазақстан Республикасының білім және
ғылым министрлігі
Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды
мемлекеттік университеті

* ЖОСПАР

- * 1. 1822 жылғы Жарғы және Орта жүзде хандық биліктің жойылуы
- * 2. 1824 жылғы Жарғы және Кіші жүзде хандық биліктің жойылуы

- * Реформалардың алғышарттары:
- * Біріншіден, қазақ хандары дала тұрғындарының басым көпшілігінің алдында өздерінің беделінен айырылды;
- * Екіншіден, бұл кезде патша үкіметі Кіші жүзді де, Орта жүзді де бірнеше әкімшілікке бөлшектеді;
- * Үшіншіден, ХІХ ғасырдың бас кезінде Шыңғыс ұрпағы бірқатарының патша үкіметінің әкімшілігіне белсенді қарсылықтары көбейіп кетті;

1737-1817 жж

- * О.Игельстром
- * Сібір және Уфа генерал губернаторы (1784-1792жж.);
- * 1786 жылы қарашада алғаш рет Кіші жүзде Хандық билікті жоюға әрекет жасаған.

1772-1839 жж.

- * Сперанский М.М.
- * 1819-1821 жж Сібір генерал-губернаторы
- * Александр I және Николай I тұсындағы мемлекет қайраткері, реформатор, заң шығарушы, Ресей елінің заң ғылымының негізін салушы.
- * 1822 жылғы «Сібір қазақтары туралы жарғы» авторы

- * Эссен П.К.
- * Мемлекеттік және әскери қайраткер
- * 1817-1830 жж
Орынбор губернаторы
- * 1824 жылғы “Кіші жүз қазақтарын басқару жайлы” Ереженің авторы

1772-1844 жж

**1822 жылғы Жарғы:
“Сібір қазақтары туралы жарғы”**

*** Мақсаты: Орта жүз
аумағындағы әкімшілік-
басқару және сот істері
бойынша өзгертулер енгізу**

* Орта жүздің соңғы ханы -
Уәли - 1781-1819 жж билік
құрған.

* 1822 жылы Сібір 2-ге: Батыс Сібір және Шығыс Сібір болып екіге бөлінді.

* Орта жүз аумағы Омбы облысының құрамында Тобыл, Том губернияларымен бірге Батыс Сібір генерал-губернаторлығының құрамына енді

- * Аумақтық (территориялық) өзгерістер:
- * 1824 жылы Қарқаралы және Көкшетау округтары,
- * 1831 жылы Аягөз,
- * 1832 жылы Ақмола,
- * 1833 жылы Баянауыл және Үшбұлақ,
- * 1834 жылы Аманқарағай (кейінірек Құсмұрын атанды),
- * 1844 жылы Көкпекті округтары құрылды.

- * Округтық приказдар:
- * округтағы халықтың қауіпсіздігін қамтамасыз ету;
- * халыққа білім беруге қамқорлық жасау;
- * тұрмыстық жағдайлар мен шаруашылық жұмыстарын жақсарту;
- * қарақшылық тонауды, барымтаны және өкімет билігіне бағынбау әрекеттеріне тыйым салу;
- * өз бетімен кетіп, озбырлық жасауға жол бермеу;
- * тергеуді және сот істерін әділ жүргізу;
- * сондай-ақ жасақ (алым-салық) жинау міндетті болды.

- * 3 сатылы әкімшілік басқару жүйесі енгізілді:
- * 1) округ - 15-20 болыс - аға сұлтан - 3 жылға сайланады
- * 2) болыс - 10-12 ауыл - сұлтан - мәңгілікке сайланды
- * 3) ауыл - 50-70 шаңырақ - ауыл старшыны - 3 жылға сайланады

* Ресейде:

* Аға сұлтандар - майорға;

* Сұлтандар - 12 кластық шенеунікке

* Ауыл старшыны - село старостасына теңес

* Аға сұлтандардың - 2 қазақ; 2 орыс

* Заседательдері болды.

Орынбор қазақтары туралы жарғы 1824 жылы қабылданды

Мақсаты: Кіші жүз
аумағындағы әкімшілік-
басқару және сот істері
бойынша өзгертулер енгізу

*Кіші жүздің соңғы ханы -
Шерғазы - 1812-1824 жж
басқарды

3 сатылы әкімшілік басқару жүйесі енгізілді:

- * 1) Орда - сұлтан;
- 2) тайпалық басқарма - жергілікті басшы;
- 3) ауылдық басқарма - старшын басқарды.

*Кіші жүз аумағы 3 бөлікке бөлінді:

Батыс - Байұлы

Орталық - Жетіру

Шығыс - Әлімұлы

* Батыс бөлігін - Қаратай
Нұралыұлы; Шынғали Орманұлы т.
б.

* Орталық бөлігін - Медетқали
Тұрдағалиев; Мәди
Мұхаметқалиев; Жүсіп Нұуралиев
т.б.

* Шығыс бөлігін - Жұма
Құдеймендеұлы; Жантөре
Жихангерейұлы; Шотай
Бақтыгерейұлы т.б.

* Дистанциялардың құрылуы

* 1831 жылы құрылды

1842 жылы - 52;

1850 жылы - 57

дистанция құрылған.

(кішірек дистанциялар

саны 200 ге жеткен)

*** «Орынбор қырғыздары (қазақтары)
туралы ереже» 1844 ж.)**

**Орынбор шекаралық комиссиясы
құрылды**

**Оның құрамына төрағаның өзі,
орынбасары, төрт кеңесшісі және
қазақтардан сайланатын төрт
заседатель, ерекше тапсырмалар
жөніндегі шенеунік, адам және мал
дәрігері кірді.**

*Салық:

* - Орта жүзде - 100 бас малдан
1 бас

* - Кіші жүзде - 1 сом 50 тиынды
құрайтын шаңырақ салығы
енгізілді.

* Сот істері:

* - «Жарғы» билер сотын жалпы империялық сотпен біртіндеп алмастырып олардың құқықтарын шектеудің негізін қалады. Сот әкімшіліктен бөлінбеді. Жергілікті өкімет органдарына полиция функциялары да берілді. Олар қылмыс істеді деп айыпталған адамдарды іздеп табу, тергеу және оларды ұстау міндеттерін атқарды;

* барлық сот істері үш категорияға бөлінді:

* а) қылмысты істер;

* б) даулы істер;

* в) басқару үстінен берілетін шағымдар жөніндегі істер.

- * Денсаулық сақтау ісі:
- * қырдағы бекіністер гарнизонына қызмет көрсету үшін ауруханалар салу;
- * көшпелі халық арасында шешекке қарсы егу жұмысын жүргізу т.б.

*?

* 1822-1824 жж.

Қазақстанда
жүргізілген
реформалардың
салдары қандай?

* 1. Қай жылы генерал-губернатор Б.Игельстром Кіші жүзде хандық билікті қалпына келтіріп, Айшуақты хан етіп қойды:

* A) 1797ж.

* B) 1793ж.

* C) 1787ж.

* D) 1799ж

* E) 1784ж.

* 2. Әбілқайыр (XVIIIғ.) кім:

* A) батыр

* B) би

* C) сұлтан

* D) хан

* E) рубасы.

* **Өзіндік бақылау үшін
сұрақтар**

- * Атабаев Қ.М. Деректану-Қазақстан қоғамдық ғылымдарының методикалық негізі. // Тарихи дерек: археография және деректану мәселелері: Республикалық ғалыми-теориялық конференция материалдары. -30 қазан. -2007ж. - Алматы, 2007. - 3-11 бб.
- * Тәсілова Н. Щербинаның экспедициясы: тарихи алғышарттары, зерттеушілердің құрамы мен негізгі әдістемесі. // Қазақ тарихы. -№2. -2008 ж. -51-57 бб.
- * Қазақстан тарихы: лекциялар курсы: оқу құралы / ред.басқ. Қ. С. Қаражан. - Алматы : NURPRESS, 2011. - 376 б
- * Калиева, К. С. Тарихнама: оқулық / К. С. Калиева. - Алматы : Полиграфкомбинат, 2012. - 279 б.
- * Қазақстан тарихы: оқу-әдістемелік құрал / жауапты ред. А. З. Смағұлова. - Астана : Ұлттық тестілеу орталығы, 2013. - 98 б.
- * Мұхатова, О. Х. Тарихнама ғылымы: теориялық - методологиялық негіздері және зерттеу үлгілері: оқу құралы / О. Х. Мұхатова ; Әл - Фараби атын. Қазақ ұлттық ун-ті. - Алматы : Қазақ ун-ті, 2009. - 185 б.

* Пайдаланған әдебиеттер тізімі: